

OSVAJANJE SLOBODE

(Hans Küng: *Izborena sloboda: Sjećanja.*, Ex libris, Rijeka – Synopsis, Sarajevo, 2009., s njemačkog preveli Željko Ivanković i Roman Ivanković)

Željko IVANKOVIĆ

Sažetak

Hans Küng (1928.) je u naslovnim sintagmama svojih dosada dviju objavljenih autobiografskih knjiga (*Izborena sloboda; Oспорavana istina*), osobito u imenicama sloboda i istina izrekao vlastiti intelektualni i moralni credo, granice svijeta u kojemu živi i za koji se, kao za prostor vlastitog integriteta, bori. Prva je knjiga tih sjećanja, o kojoj je ovdje riječ, određena svjedočenjem o slobodi: razumijevanju slobode, njezinim izvorima i njezinim granicama. O slobodi kao zadanoj mjeri ljudskosti, njezinoj zadanosti i trajnoj zadaći njezinog dosezanja. O osvajanju slobode kao jednom od temeljnih životnih smislova. Ovi memoari u svojoj temeljnoj potki imaju trajan sukob slobode jedne snažne individualnosti (Švicarca – demokrata), s institucionalnim ili s onim i onima koji dolaze iz drugih i drukčijih, rigidnijih društvenih ambijenata. To je dijalektički sukob, dramski sukob, poželjan i potreban dinamici življenja, čak i onda kad on postaje ozbiljno zaoštren ideološki sukob mentalno i moralno nepomirljivih entiteta.

Hans Küng (1928.) je u naslovnim sintagmama svojih dosada dviju objavljenih knjiga memoara (*Izborena sloboda; Oспоравана istina*), osobito u imenicama *sloboda* i *istina* izrekao vlastiti intelektualni i moralni credo, granice svijeta u kojemu živi i za koji se, kao za prostor vlastitog integriteta, bori.

Nadam se da ne trebam podsjećati da su memoari prozna književna vrsta u kojoj pisac iskazuje uspomene iz svoga života, ali i važnih društvenih, političkih, ovdje i crkvenih događaja kojima je svjedočio ili bio akterom. Takve knjige, osim osobne priče koju donose imaju i snažnu dokumentarnu vrijednost.

Prva je knjiga tih sjećanja određena svjedočenjem o slobodi: razumijevanju slobode, njezinim izvorima i njezinim granicama. O slobodi kao zadanoj mjeri ljudskosti, njezinoj zadanosti i trajnoj zadaći njezinog dosezanja. O osvajanju slobode kao jednom od temeljnih životnih smislova.

Kako nas uči filozofija, u fundamentalnom ontološkom smislu sloboda čini bit čovjeka i po tome je čovjek drugi i drukčiji od svih živih bića. Sloboda, međutim, nije nikakva apstrakcija, nego veoma ozbiljan projekt ljudskosti s naglašenom mjerom odgovornosti, odgovornosti *slobode od* i *slobode za*. Odgovornosti čiji je temeljni regulativ, regulativ slobode, čovjekova savjest.

Küng s ponosom govori o svojoj obiteljskoj i zavičajnoj utemeljenosti, o ambijentu koji je porodio i oblikovao njegovu duhovnost. Dakle, o Švicarskoj koja u svojim temeljima ima stoljetnu tradiciju republikanizma, slobode, otvorenosti, obvezatnosti, suživljenja, tolerancije, svih onih aspekata društvenog življenja, društvene integritanosti koji oblikuju poželjan, socijaliziran društveni ambijent. Ambijent koji gotovo *genski* tvori razliku između društvenih ambijenata u kojima su vrijednosti slobode imanentne i onih u kojima je već i pomisao na slobodu zabranjena, a borba za nju subverzivna djelatnost vrijedna i najteže društvene diskvalifikacije.

Kompariranje različitih ambijenata, onoga koji kao vlastitu baštinu nosi Küng i onih koji ga cijeli život pokušavaju u većoj ili manjoj mjeri usužnjiti, doista nas uvjerava da je sloboda

„aristokracija ljudske prirode“ (Marx). No, niti mjera aristokratskog u pitanju slobode, nije trajno dana, ona je neprestano životno zadavana i na nju se neprestano mora odgovarati, ona iziskuje aktivitet. Plava se krv slobode dnevno mora dijalizirati odgovornim duhovnim i duševnim aktivitetom.

Ovi memoari u svojoj temeljnoj potki imaju trajan sukob slobode jedne snažne individualnosti (Švicarca – demokrata), s institucio-

nalnim ili s onim i onima koji dolaze iz drugih i drukčijih, rigidnijih društvenih ambijenata. To je dijalektički sukob, dramski sukob, poželjan i potreban dinamici življenja, čak i onda kad on postaje ozbiljno zaoštren ideološki sukob mentalno i moralno nepomirljivih entiteta. No, njegova poželjnost i prirodnost, ili bolje – neizbježnost, nužno bi morala imati granice preko kojih pravo institucionalnog ne bi smjelo prijeći granicu slobode individualnog. Ipak, kakav bi to život bio? Bi li bez njega uopće bilo misli o slobodi, bi li bilo uopće ikoje misli?

Braneći prostore svoje slobode ili boreći se svakodnevno na identitarnim granicama svo-

je slobode, Küng neprestance podsjeća ne samo na švicarsku zavičajnost, nego i kršćansku zavičajnost, onu koju neprestance identificira u vrijednostima i iskustvima ranog kršćanstva. Küng ne idealizira, ne traži nemoguće, on samo poziva sebe i one s kojima dijeli duhovnu zavičajnost kršćanstva na vrijednosti koje postoje i za čije napuštanje nema nikakvih stvarnih razloga, pogotovu ne potreba i opravdanja. Dapače, napuštanje tog duhovnog zavičaja slobode, istine, ljubavi... znači njegovu izdaju. Čak izdaju Osnivača!

Küng nije teolog apstraktnog filozofskog i teološkog utemeljenja, koji bi spekulirao o temeljnim vrijednostima svijeta i života, o institucionalnim oblicima njegova realiziranja, on je cijelim svojim bićem „umogućen“ u njegovu stvarnost, njezinim je akterom i svjedokom, osobito na Drugom vatikanskom saboru, kao najznačajnijem događaju kršćanskoga svijeta u 20. stoljeću. On ga hrabro i odgovorno anticipira svojim knjigama (*Koncil i ponovno ujedinjenje; Strukture Crkve*), sudjeluje na njemu kao najmlađi koncilski teolog i najposlije svjedoči o njemu. Svjedoči bitno drukčije od „službene povijesti“ zadužene za šminkanje ionako mučno i bolno postignutih polovnih rješenja, tj. (kobnih) kompromisa, koji su izdali ne samo nade i očekivanja velikog pape Ivana XXIII., pokretača Koncila, nego i svekolikog kršćanstva, pa i, nije pretjerano reći, a to i Küng pokazuje, cijeloga svijeta. Svjedoči o postkoncilskom revizionizmu Pavla VI. ili Ivana Pavla II., tipičnih institucionalnih zatočenika, uplašeni konzervativaca, a u biti nekompetentnih teologa, jednostavno – ljudi nedoraslih zahtjevima vremena. Takvim ljudima, posve razumljivo, nije problem izdaja intencija Drugog vatikanskog sabora, nego Küng koji ih identificira (greška iznova nije u stvarnosti, nego u ogledalu koje ju reflektira!), kao što su im bili krivi Congar ili Chardin čije su ideje ugradili u Koncil, a njih pritom i ne spominjući (*damnatio memoriae!*), jer bi tada, makar i implicite, morali dovesti u pitanje vlastitu papolatiju, vlastiti ideološki mit o svojoj nezabludivosti. Dakako, sporan je i papa Ivan XXIII., sporan jer se, nasuprot Kuriji, zamislite, kao papa, drznuo biti i kršćaninom, kako to sjajno elaborira Küngova knjiga. Lako se riješiti Ivana XXIII. On je mrtav.

Revizionisti će stvar vraćati unatrag sve do dana današnjeg (vidimo što Ratzinger radi i danas!), ostali će se pokoriti u bezuvjetnoj poslušnosti, a službeni će historičari i teolozi ni prvi ni zadnji put krivotvoriti i prošlost i sadašnjost. Problem ostaje jedino Küng. Ne da se, poput Ratzingera, kupiti ni nježno i s ljubavlju (kako traži Pavao VI.), ni slomiti prijetnjom ili represijom i autoritarnom silom (kako to čini Wojtyła).

Kao katolik i crkveni čovjek, Küng je postojan i ustrajan u svom katoličkom utemeljenju, čak i kad ga institucionalno pokušavaju disciplinirati ili čak iz njega iseliti i protjerati; a time što je kao akter i svjedok, dakle kao institucionalno potpuni insider, odan najboljim vrijednostima tog dijela vlastitog identiteta i tog dijela svoga svijeta, on ga institucionalno ne odbacuje, nego ga unutaršnjim aktivitetom podsjeća na vrijednosti njegove slobode, brani ga njegovom vlastitom slobodom, čak ga obvezuje njegovom vlastitom slobodom. Pritom ga, dakako, podsjeća, brani i obvezuje svojom pojedinačnom, ljudskom, kršćanskom, teološkom... slobodom.

Küng u tom smislu nema dilema kao Pilat: Što je istina? (Iv 18, 38) ili kao kardinali, biskupi ili njegove teološke kolege: Što je sloboda ili Što je sloboda savjesti. Onda kad u vezi s tim citira svoga kolegu teologa Josepha Ratzingera iz 1968. da „Iznad pape kao izraza obvezujućeg prava crkvenog autoriteta nalazi se vlastita savjest kojoj se najprije moramo pokoravati, u slučaju nužde i protiv zahtjeva crkvenog autoriteta.“; on to ne čini samo da bi rekao i vlastitu istinu, nego i da bi podsjetio na vlastitu ustrajnost u odnosu na npr. njegovu metamorfozu od priznavanja vrhovne vlasti savjesti do obnašanja vrhovne vlasti šefa „Svetog oficija“ ili, kako bi to rekao Dostojevski – Velikog Inkvizitora.

Tako će život dvojicu profesora teologije, dvojicu kolega sa sveučilišta i iz koncilске aule, odvesti u dvama različitim pravcima. Drama kakvu samo život može ispisati. Jedan postaje inkvizitor istražitelj, a drugi žrtva inkvizicije?! Tu za Künga vrijedi ono što je sâm rekao u povodu Yvesa Congara: „Nikad Congar nije htio istupiti, ni iz reda, ni iz duhovne službe, ni iz Crkve, čak ni provocirati šizmu. Ali se silno gnušao sustava, koji je usporedio sa staljinističkim (a ‘sveti oficij’

s Gestapoom), jer se s denunciranjem i tajnošću u Crkvi pravi atmosfera sumnjičenja i glasina a u konačnici se temelji na strahu...“ Ustrajavajući u ostajanju u Crkvi i kritizirajući, poput Congara, praksu u kojoj su „katolici podanici papini i zatočnici kršćanskog, klerikalnog sustava gdje savjest biva podjarmljena, a odnosi duše s Bogom, čini se, upravljani i kontrolirani“, Küng snažno kritizira autoritarizam crkvenih struktura što ih stvarno i simbolički predstavljaju papa i sustav kongregacija sa „Svetim oficijem“ s čijim se odlukama ne može, ne da diskutirati.

Poredeći ga kongarovski s Gestapoom ili s „političkom policijom sovjetskog imperija“ svejedno je, jer zastrašujući su oblici njegova djelovanja, „Sveti oficij“ se čini strašnim mjestom neslobode. Kao i sovjetska tajna policija (Čeka, GPU, NKVD, MGB, a od 1954. KGB) i vati-kanska je vrhovna kongregacija, tj. Sanctum officium tijekom povijesti mijenjala ime na ali je zadržala metode rada ostajući sve vrijeme *faktički* uvijek *iznad zakona*. Takvim se djelovanjem, takvim metodama, tj. proizvodnjom straha, pothranjivao podanički mentalitet i snažio papinski apsolutizam i unutarcrkveni totalitarizam. On je posvuda vidljiv. U crkvi prije Koncila, Küng ga raskrinkava u djelovanju papâ Pijâ. U radu Koncila, nakon Ivana XXIII., Küng svjedoči o koncilskom zasjedanju i djelovanju Kurije kao slici i prilici rada CK i partijskog kongresa neke totalitarne države, gdje ništa neobično nije čak ni krivotvorenje (usvojenih!) dokumenata koji su već u tiskari. Nakon Koncila također. Sâm slučaj Künga na jedan način ili latinoameričke crkve (s Oscarom Rome-rom i sličnima) na drugi način, samo demonstrira okoštalo crkvenih feudalnih struktura i snažno iskazanu volju za moć.

Riječ je, očito, o strukturama utemeljenim u srednjovjekovnom autoritarizmu koji potiče izgradnju i očuvanje poslušničko-konformističkih struktura, u kojima su onda, dakako,

Ustrajavajući u ostajanju u Crkvi i kritizirajući, poput Congara, praksu u kojoj su „katolici podanici papini i zatočnici kršćanskog, klerikalnog sustava gdje savjest biva podjarmljena, a odnosi duše s Bogom, čini se, upravljani i kontrolirani“, Küng snažno kritizira autoritarizam crkvenih struktura što ih stvarno i simbolički predstavljaju papa i sustav kongregacija sa „Svetim oficijem“ s čijim se odlukama ne može, ne da diskutirati.

Chardin, Congar ili Küng eklatantni neposlušnici koje po svaku cijenu treba disciplinirati, ušutkati, a biskupa Oscara Romera difimirati kao komunisti i time ostaviti kao nezaštićenu lovinu, a uzori i moralne vertikale su ne samo pape iz reda Pija, nego i kardinali tipa Ottavianija ili Tisseranta. To Küngova demokratska mentalno-etička struktura odbija akceptirati, ne samo zbog demokratskog milieua iz kojega fizički dolazi (Švicarska), nego i zbog pisamsko-tradicijski utemeljene autentične Crkve prvih stoljeća, kojoj on duhom pripada i koju gorljivo zagovara.

Tu se, na tim primjerima i ogleđa sav paradoks rigidnog totalitarizma, naime da on izvanredno koegzistira s istim ili sličnim totalitarnim sustavom sve dok se u njega ne dirne.

Tako nacistički totalitarizam ne zabrinjava Crkvu kao npr. staljinistički, jer se on nije deklarativno očitovao kao ateistički, nije naime tvrdio da „nema Boga“, on je Boga negirao „samo“ masovnim ubijanjem drugosti! Čak je ta vrsta totalitarizma (npr. u frankističkoj verziji!) poželjna. To demonstrira Wojtyła iznova afirmirajući Opus Dei! No, stoga nije demokratska akcija francuskih svećenika radnika ili južno-američka teologija oslobođenja; one su sumnjive, provo-

kativne, čak opasne, subverzivne na način na koji su pojava i djelovanje Isusa Krista subverzivne u odnosu na „glavare svećeničke i pismoznance“ (Lk 23, 10). Nebrojena svjedočenja koja nam nudi Küngova knjiga, najvidljivija su možda na primjeru Crkve u Poljskoj koja od komunističkog sustava za sebe zahtijeva slobodu, ali je sama nije spremna dati svojim članovima. Spremna je osuđivati komunističke zločine, predstavljati se mučeničkom, ali ne želi vidjeti i zločine protiv Židova u Poljskoj. Pokazuju to u knjizi i primjeri bezobzirnih čistki briljantnih intelektualaca i teologa pod Pijom X. i Pijom XII., kao i portreti, s druge strane, rigidnih crkvenih aparatčika tipa Ottavianija, samoproglašenog „starog carabinieri-

ra (policajca) Crkve“, koji sa svojom organizacijom mora brinuti za *sigurnost ideološkog poretka* („katoličku istinu“) u Crkvi. Teolozi se brinu za vrijednosti kršćanskih istina i sloboda, a moćnici tek i samo za vlastitu poziciju. Njima nisu važne temeljne kršćanske vrijednosti, sloboda i istina, sloboda u istini i istina u slobodi, nego ideologija i moć struktura, njoj podložna podanička svijest i unutar njega vladavinom mediokritetstva nametnuto ne-mišljenje. Ne-mišljenje pod garantom „tajne Svetog oficija“, koja je zaštićena najvišim stupnjem ekskomunikacije, kako svjedoči Küng, a zbog čije povrede samo papa osobno može podijeliti odrješenje. Duhovni teror duhovne (katoličke!) policijske superstrukture, gdje je sofoklovski (asocijacija – Antigona!) tragična sudbina Chardina („gdje će njegov lijes na Uskrsnu nedjelju 1955. ispratiti jedan jedini čovjek“) izdaja svih ljudskih i božanskih zakona i u po-

ganstvu, a kamoli u kršćanstvu koje se hvali da je „religija ljubavi“. Znamo za ova i ovakva iskustva Staljinovih pogroma, iz literature Solženjicina ili Šalamova, zar ne?

U tom i takvom svijetu svakodnevno osvajati slobodu, svakodnevno odgovarati imperativu biti čovjekove, znači prihvatiti savjest kao vrhovno mjerilo i ne pristajati na ušutkavanje bilo kao mjeru discipliniranja putem instaliranja redovničke poslušnosti (isusovci!), bilo putem tzv. „dobre crkvenosti“, bilo kao mjeru potkupljivosti (koruptivnosti) biskupskim ili kardinalskim počastima, što je, iz ove je to knjige posve bjelodano, jasno distingviralo npr. Künga i Ratzingera, njihove dvije karijere i udaljilo njihova dva svijeta do mjere da s pravom mislimo kako njih dvojica ili ta dva tipa mišljenja i življenja kršćanstva jedva da imaju što zajedničkoga.

Sarajevo, Uskrs 2009.

Summary

CONQUEST OF FREEDOM

Željko Ivanković

(Hans Küng: *My Struggle for Freedom: Memoirs.*, Ex libris, Rijeka – Synopsis, Sarajevo, 2009., Translation from German: Željko Ivanković i Roman Ivanković)

In the titles of his two autobiographical books (*My Struggle for Freedom; Disputed Truth*), and especially in choice of the nouns freedom and truth, Hans Küng (1928) has expressed his intellectual credo, drawing the boundaries of the world he inhabits and for which, through his own integrity, he struggles. The first book is the subject of this text. It is defined by a testimony to freedom: understanding freedom, its sources and limits; seeing freedom as a fixed measure of humanity, to which humanity is dedicated; attaining freedom as a fundamental goal in life. The memoir, in its fundamental underlying concept, presents a permanent confrontation between the freedom of a strong individuality (Swiss – democrat) and institutional freedom, and those who come from other, more rigid social settings. This dialectical and dramatic confrontation is necessary and desirable for the dynamics of living, even when it becomes a seriously exacerbated ideological confrontation of mentally and morally irreconcilable entities.

– Rijeka, libris Ex, هانس كينغ: الحرية المكتسبة: ذكريات, Synopsis, سرايفو, 2009, ترجمه عن الألمانية جيلكو إيفانكوفيتش ورومان إيفانكوفيتش

وضع هانس كينغ (1928) عنواني كتابيه اللذين يتحدث فيهما عن مسيرة حياته ”الحرية المكتسبة“ و ”الحقيقة المتهمه“, وكشف باختياره لكلمتي الحرية والحقيقة عن إيمانه الفكري والأخلاقي, وعن حدود العالم الذي يعيش فيه ويناضل من أجله وكأنه مجال حرمة الذاتية. الكتاب الأول من تلك الذكريات, والذي نتحدث عنه هنا, محدد بشهادات عن الحرية: فهم الحرية, ومصادرها وحدودها. عن الحرية باعتبارها آخر مقاييس الإنسانية, وعن أهميتها ووجوب السعي من أجل نيلها. عن نيل الحرية التي تعتبر أحد مبررات الحياة الأساسية. تمثل هذه المذكرات في لحمتها الأساسية تصارعا دائما للحرية الفردية القوية (سويسري – مدافع عن الديمقراطية) مع ما هو مؤسساني أو مع ذلك أو أولئك القادمين من بيئات اجتماعية متشددة ومختلفة ومغايرة. إنه صراع ديالكتيكي, صراع درامي, تحتاجه ديناميكية العيش وتتعطش إليه, حتى عندما يصبح صراعا فكريا شديدا التوتر بين كيانات غير قابلة للتصال عقليا وأخلاقيا.